

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
Wydział Teologiczny Sekcja w Tarnowie

Kierunek: teologia

Specjalność: kapłańska

Poziom: jednolite studia magisterskie

Nazwa przedmiotu:

LITURGIKA

(Liturgika fundamentalna i Liturgia godzin)

Forma zajęć: wykład

Rok studiów: II

Semestr: zimowy (3) i letni (4)

Wymiar: 30 godzin

Punkty ETCS: 2

Forma zaliczenia: zaliczenie z oceną

Prowadzący: ks. dr Andrzej Dudek

Koordinator sylabusa: ks. dr Andrzej Dudek

Wymagania wstępne:

Wiedza, umiejętności i kompetencje społeczne nabyte podczas zajęć z wprowadzenia w chrześcijaństwo (liturgia).

Podstawowa orientacja w epokach historii powszechnej (ze szczególnym uwzględnieniem historii Europy w starożytności, średniowieczu i epoce nowożytnej); elementarna znajomość epok literackich w Europie; wiedza religijna i umiejętności nabyte podczas katechezy w szkole podstawowej, gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej.

Cele:

Student przede wszystkim rozumie naturę oraz teologiczny i duszpasterski sens liturgii chrześcijańskiej; zna historię liturgii rzymskiej w poszczególnych epokach i zasady jej odnowy po Soborze Watykańskim II; pojmuje istotę uczestnictwa w liturgii; rozpoznaje szaty

i sprzęty liturgiczne; rozróżnia księgi liturgiczne i umie się nimi posługiwać na poziomie ogólnym; potrafi ocenić wnętrze auli liturgicznej w kontekście jego poprawności teologiczno-liturgicznej, zgodności z normami prawnymi oraz funkcjonalności.

Ponadto student poznaje genezę Liturgii godzin oraz historię rzymskiego *Officium Divinum*; rozumie teologiczny i duchowy sens uświęcania poszczególnych pór dnia i nocy; zna aktualną strukturę Liturgii godzin w rycie rzymskim; potrafi posługiwać się księgą "Liturgii Godzin"; posiada umiejętność wspólnotowego oraz indywidualnego sprawowania Liturgii godzin.

Treści kształcenia:

T_1. Liturgika jako systematyczna refleksja nad liturgią.

- a) Etymologia i znaczenie terminu „liturgia”.
- b) Rozumienie liturgii i niektóre próby jej definicji przed Soborem Watykańskim II: (prawnicza koncepcja liturgii i jej konsekwencje).
- c) Definicja liturgii w Encyklice „Mediator Dei” Piusa XII, w Konstytucji o Liturgii Soboru Watykańskiego II i Katechizmu Kościoła Katolickiego:
- d) Liturgia a „nie-liturgia” (nabożeństwa ludu chrześcijańskiego): kryteria klasyfikacji.

T_2. Teologia zgromadzenia liturgicznego:

- zgromadzenie jako podmiot działania w liturgii;
- struktura zgromadzenia liturgicznego i podział funkcji;
- sakramentalność zgromadzenia;
- zgromadzenie liturgiczne jako proces komunikacji.

T_3. Historia rozwoju życia liturgicznego w Kościele:

- a) Jezus Chrystus i Jego Misterium Paschalne fundamentem liturgii Kościoła;
- b) liturgia chrześcijańska w wiekach I-IV i jej związki z liturgią żydowską;
- c) rozwój liturgii po Edykcie Mediolańskiej; liturgia rzymska klasyczna;
- d) rodziny liturgiczne w Kościele zachodnim (marginalna wzmianka o rodzinach liturgicznych na Wschodzie);
- e) cechy liturgii w imperium rzymsko-franko-germańskim;
- f) główne rysy liturgii rzymskiej w wiekach XI-XV;
- h) reforma liturgiczna Soboru Trydenckiego; rubrycyzm;
- i) ruch liturgiczny; próby spirytualizmu kultycznego (alegoria; devotio moderna); dzieło Prospera Gueranger’a; Pius X; Lambert Beauduin; Odo Casel; Encyklika o Liturgii „Mediator Dei” Piusa XII.
- j) soborowa Konstytucja o Liturgii i reforma liturgii Soboru Watykańskiego II.

T_4. Dzieje liturgii i ruch liturgiczny w Polsce.

T_5. Prawo liturgiczne i zwyczaj liturgiczny.

T_6. Elementy naturalne w liturgii.

- światło i ogień; woda; kadzidło; oliwa; miód i mleko; sól; popiół.

T_7. Gesty i postawy liturgiczne.

T_8. Księgi liturgiczne rzymskie:

- a) rys historyczny;
- b) aktualne księgi w liturgii rzymskiej.

T_9. Przedmioty i szaty liturgiczne.

T_10. Liturgiczna przestrzeń i jej ukształtowanie w rycie rzymskim po Soborze Watykańskim II (aspekt liturgiczno-prawny).

T_11. Adaptacja (akomodacja, akulturacja i inkulturacja) w liturgii.

- T_12. Biblijne podstawy liturgii uświęcania pór dnia:
- starotestamentalne "korzenie" publicznej modlitwy Kościoła,
  - publiczna modlitwa Chrystusa
  - modlitwa Kościoła w czasach apostołskich.
- T_13. Dzieje Officium Divinum:
- publiczna modlitwa Kościoła w I i II wieku chrześcijaństwa,
  - katedralna liturgia godzin w IV wieku na Wschodzie,
  - katedralna liturgia godzin w IV wieku na Zachodzie,
  - cursus monastyczny egipski, wschodni cursus monastyczny miejski, cursus monastyczny na Zachodzie,
  - liturgia godzin w tzw. "Regule Mistrza" i "Regule św. Benedykta z Nursji,,
  - liturgia godzin we wczesnym średniowieczu,
  - powstanie Breviarza Rzymskiego
  - próby reformy Breviarza (Sobór Trydencki, Benedykt XIV, Pius X, Pius XII, Jan XXIII).
- T_14. Reforma liturgii godzin Soboru Watykańskiego II.
- T_15. Aktualna struktura liturgii godzin:
- Jutrznia,
  - Godzina czytań,
  - Modlitwa w ciągu dnia,
  - Nieszpory,
  - Kompleta.
- T_16. Teologiczny, duchowy i duszpasterski sens liturgii godzin.
- T_17. Geneza i kontekst teologiczno-celebracyjny poszczególnych elementów liturgii godzin:
- psalmów i pieśni,
  - hymnów,
  - antyfon,
  - czytań biblijnych, patrystycznych i hagiograficznych,
  - responsoriów,
  - Modlitwy Pańskiej,
  - modlitw wstawienniczych
  - modlitw celebransów.
- T_18. Sposób celebracji liturgii godzin dzisiaj.

Efekty kształcenia:

Po zakończeniu wykładów i zaliczeniu przedmiotu student:

- E_1: określa i wyjaśnia istotę i sens teologiczny liturgii chrześcijańskiej ze szczególnym uwzględnieniem jej wymiaru anamnetycznego (TMA_W07)
- E_2: podaje historyczne oraz współczesne definicje (próby definicji) liturgii chrześcijańskiej, i je wyjaśnia – (TMA_W03)
- E_3: zna w zarysie genezę i historię liturgii chrześcijańskiej ze szczególnym uwzględnieniem epok w rozwoju liturgii rzymskiej (TMA_W01)
- E_4: wymienia podstawowe rzymskie księgi liturgiczne (historyczne i współczesne) i zna ich historię (TMA_W07)
- E_5: zna - na poziomie pogłębionym - treść najważniejszych dokumentów liturgicznych w aktualnej liturgii rzymskiej (TMA_W11, TMA_W12)

- E_6: zna cele, zasady oraz efekty odnowy liturgii rzymskiej po Soborze Watykańskim II (TMA_W07)
- E_7: ogólnie charakteryzuje wybrane liturgie wschodnie oraz zachodnie nie rzymskie (TMA_01)
- E_8: zna podstawowe przepisy i normy celebratywne w aktualnej liturgii rzymskiej (TMA_W01)
- E_9: wskazuje genezę i opisuje ewolucję chrześcijańskiej liturgii godzin w poszczególnych epokach historycznych (TMA_W12, TMA_W14)
- E_10: wskazuje cele, założenia i efekty odnowy rzymskiej liturgii godzin po Soborze Watykańskim II (TMA_W11)
- E_11: podaje treść istotnych dokumentów Kościoła dotyczących posoborowej odnowy liturgii godzin (TMA_W11, TMA_W12)
- E_12: wyjaśnia istotę teologicznego, duchowego i duszpasterskiego sensu liturgii godzin (TMA_07)
- E_13: przedstawia aktualną strukturę rzymskiej liturgii godzin (TMA_W06)
- E_14: wskazuje genezę i kontekst teologiczno-celebracyjny poszczególnych elementów liturgii godzin (TMA_W15)
- E_15: rozumie naturę oraz teologiczny i duszpasterski sens liturgii chrześcijańskiej (TMA_U07)
- E_16: pojmuje istotę uczestnictwa w liturgii (TMA_U15)
- E_17: ocenia ewolucję liturgii chrześcijańskiej w kontekście historycznym (TMA_U04)
- E_18: rozpoznaje szaty i sprzęty liturgiczne z uwzględnieniem ich genezy i liturgicznej praxis (TMA_U07)
- E_19: prawidłowo ocenia wnętrze auli liturgicznej w kontekście jego poprawności teologiczno-liturgicznej, zgodności z normami liturgiczno-prawnymi oraz funkcjonalności (TMA_U02)
- E_20: potrafi samodzielnie wyszukiwać, analizować i publicznie prezentować wiedzę z zakresu liturgiki fundamentalnej (TMA_U10)
- E_21: potrafi posługiwać się księgami i paramentami liturgicznymi
- E_22: ocenia i interpretuje ewolucję chrześcijańskiej liturgii godzin w kontekście historycznym (TMA_U01)
- E_23: interpretuje i uzasadnia cele, założenia i efekty odnowy rzymskiej liturgii godzin po Soborze Watykańskim II (TMA_U07)
- E_24: potrafi samodzielnie zdobywać wiedzę, w tym wyszukiwać, selekcjonować i interpretować teksty źródłowe i literaturę dotyczącą historii liturgii godzin (TMA_U01, TMA_U04, TMA_U16)
- E_25: analizuje i interpretuje dokumenty Kościoła dotyczące odnowy liturgii godzin po Soborze Watykańskim II (TMA_U02)
- E_26: potrafi poprawnie sprawować liturgię godzin (TMA_U13)
- E_27: w sposób pełny, świadomy i czynny uczestniczy w liturgii (TMA_K07)
- E_28: potrafi publicznie zaprezentować zdobytą wiedzę
- E_29: potrafi uczestniczyć w liturgii godzin i jej przewodniczyć

Metody i narzędzia dydaktyczne:

- M_1. Wykład informacyjny
- M_2. Dyskusja
- M_3. Prezentacja multimedialna i materialna
- M_4. Indywidualna lektura wybranych artykułów, poza godzinami wykładowymi

Sposoby sprawdzania i warunki zaliczenia:

- W_1. Kolokwium pisemne
- W_2. Bieżąca obserwacja studentów i weryfikacja
- W_3. Praca pisemna

Student otrzymuje zaliczenie z pozytywną oceną, gdy:

1. był obecny na wykładach (dopuszcza się 2 nieobecności);
2. przedstawił 2 prace pisemne pogłębiające wybrane zagadnienia;
3. otrzymał pozytywną ocenę z kolokwiów pisemnych dotyczących podjętej na wykładach problematyki. W czasie kolokwium student musi odpowiedzieć poprawnie przynajmniej na połowę zadawanych pytań obejmujących problematykę omawianą na wykładach (zob. pełny opis przedmiotu).

Student, który nie był obecny na wykładach (p. 1) i/lub nie przedstawił pracy (p. 2) nie otrzymuje zaliczenia.

Na ostateczny ocenę zaliczenia (2,0) składa się: ocena z pracy pisemnej (2 x 0,5) oraz ocena z kolokwium (2 x 0,5).

Literatura: Literatura obowiązkowa:

- PIUS XII, *Encyklika o Liturgii "Mediator Dei"*, Kielce 1948, s. 27-55.
- PAWEŁ VI, *Konstytucja Apostolska "Pieśń chwały"*, w: *Liturgia Godzin. Codzienna modlitwa Ludu Bożego*, t. 1, wydanie drugie, Poznań 2006; s. 13-22.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja o Liturgii Świętej "Sacrosanctum Concilium"*, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 48-78.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002 (n. 1066-1112, 1135-1162, 1174-1178, 1179-1209).
- KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Poznań 2003 (nn. 1-92; s. 13-73).
- Ogólne Wprowadzenie do Liturgii Godzin*, w: *Liturgia Godzin. Codzienna modlitwa Ludu Bożego*, t. 1. wydanie drugie, s. 23-98.
- KUNZLER M., *Liturgia Kościoła* (Amateca 10), Poznań 1999.
- Fundamentalne rzeczywistości liturgii*, red. W. Świerzawski (Mysterium Christi 1), Zawichost-Kraków-Sandomierz 2012.
- Historia liturgii*, red. W. Świerzawski (Mysterium Christi 2), Zawichost-Kraków-Sandomierz 2012.
- Liturgia uświęcania czasu*, red. W. Świerzawski (Mysterium Christi 5), Zawichost-Kraków-Sandomierz 2013.
- Mirabile laudis canticum. Liturgia godzin: dzieje i teologia*, red. H. Sobeczko (Opolska Biblioteka Teologiczna 104), Opole 2008.
- NADOLSKI B., *Liturgika*, t. 1 *Liturgika fundamentalna*, Poznań 1989.
- NADOLSKI B., *Liturgika*, t. 2 *Liturgia i czas*, Poznań 1991.

Literatura dodatkowa (uzupełniająca):

- ALBERIGO G., *Krótką historia Soboru Watykańskiego II*, Warszawa 2005.
- ARASZCZUK S., *Inkulturacja liturgii*, w: *Laudate Dominum. Księdzu Profesorowi Jerzemu Stefańskiemu z okazji 65-lecia urodzin i 40-lecia kapłaństwa*, red. K. Konecki, Gniezno 2005, s. 63-76.
- AUGUSTYN M., *Geneza i rozwój soborowej idei liturgii*, Kraków 2007.
- BRZEZIŃSKI D., "Liturgia" i "nie-liturgia": w poszukiwaniu kryteriów klasyfikacji, "Liturgia Sacra" 14 (2008) n. 1, s. 69-82.
- BRZEZIŃSKI D., "Szczyt i źródło" (KL 10). *Sobór Watykański II i odnowa liturgii rzymskiej*, w: *Studia Soborowe. Historia i nauczanie Vaticanum II*, red. M. Białkowski, Toruń 2013, s. 349-369.
- BRZEZIŃSKI D., *Liturgia jako ostatni ziemski etap historii zbawienia*, "Studia Płockie" 27 (1999) s. 37-41.
- BRZEZIŃSKI D., *Ukształtowanie i wyposażenie wnętrza kościoła w odnowionym rycie rzymskim. Aspekt liturgiczno-prawny*, "Studia Płockie" 29 (2001) s. 87-99.
- BRZEZIŃSKI D., *W poszukiwaniu teologicznego sensu liturgii. Refleksje na 2000-lecie chrześcijaństwa*, "Studia Płockie" 28 (2000) s. 37-48.
- CIEŚLIK I., *Nie ma świeckich w liturgii*, "Znak" 546 (2000) n. 11, s. 49-57.
- CZERWIK S., *Wprowadzenie do Konstytucji o Liturgii Świętej*, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 25-47.
- DE CLERCK P., *Zrozumieć liturgię*, Kielce 1997.
- DONGHI A., *Gesty i słowa. Wprowadzenie do języka symbolicznego*, Kraków 1999.
- FALSINI R., *Gesty i słowa Mszy Świętej aby lepiej je zrozumieć*, Kraków 2006.
- FEDOROWICZ S., *Bardzo krótka historia liturgii*, Kraków 2004.
- FERRARIS F., *Animowanie celebracji liturgicznych*, Kraków 2002.
- GŁOWA W., *Modlitwa liturgiczna. Liturgia Godzin*, Przemyśl 1996.
- GRENIUK F., *Podział funkcji w zgromadzeniu liturgicznym*, w: *Wprowadzenie do liturgii*, red. F. Blachnicki - W. Schenk - R. Zielasko, Poznań 1967, s. 135-142.
- HRYNIEWICZ W., *Liturgia a Misterium Paschalne Chrystusa*, w: *Wprowadzenie do liturgii*, red. F. Blachnicki - W. Schenk - R. Zielasko, Poznań 1967, s. 75-97.
- JUNGMANN J.A., *Liturgia pierwotnego Kościoła*, (Modlitwa Kościoła 16), Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów, Kraków 2013.
- KONECKI K., *Celebracja Liturgii Godzin anamnezą Misterium Chrystusa*, „Teologia i Człowiek” 1 (2003) s. 71-81.
- KOPEĆ J. J., *Liturgika dyscypliną teologiczną*, w: *Laudate Dominum. Księdzu Profesorowi Jerzemu Stefańskiemu z okazji 65-lecia urodzin i 40-lecia kapłaństwa*, red. K. Konecki, Gniezno 2005, s. 35-46.
- MACIUKIEWICZ M., *Znaczenie ksiąg liturgicznych i szacunek dla nich (mszał, Ewangeliarz, lekcjonarz i inne księgi)*, "Anamnesis" 64 (2011) n. 1, s. 79-91.
- MIGUT B., *Teologia liturgii Konstytucji o liturgii „Sacrosanctum Concilium” w perspektywie ciągłości*, w: *Źródło i szczyt. Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium” dzisiaj*, red. K. Porosło, Tyniec 2011, s. 111-155.
- NADOLSKI B. - P. ŚPIEWAK - S. BEDNAROWICZ, *Kompleta, czyli Liturgiczna Modlitwa na zakończenie dnia*, Kraków 2011.
- NADOLSKI B., *Leksykon liturgii*, Poznań 2006.
- NADOLSKI B., *Wprowadzenie do liturgii* (Myśl teologiczna 42), Kraków 2004.
- NOWAK J., *Prawo w służbie wydarzeń zbawczych. Zarys prawodawstwa liturgicznego*, Poznań 2004.
- POTOCZNY M., *Rodziny liturgiczne chrześcijańskiego Wschodu - panorama*, „Teologia i Człowiek” 25 (2014) n. 1, s. 165-185.

- RATZINGER J., *Duch liturgii*, Poznań 2002.
- ROSZAK P., *Mozarabowie i ich liturgia. Chrystologia rytu hiszpańsko-mozarabskiego*, Wyd. Naukowe UMK, Toruń 2015.
- SCHENK W., *Liturgika-liturgia-kult*, w: *Wprowadzenie do liturgii*, red. F. Blachnicki - W. Schenk - R. Zielasko, Poznań 1967, s. 9-18.
- SOBECZKO H. J., *Sakramentalność zgromadzenia liturgicznego*, w: *Liturgia Domus Carissima. Studium liturgiczne dedykowane ks. Bogusławowi Nadolskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, red. A. Durak, Warszawa 1998, s. 85-106.
- SUPERSON J., *Wersety psalmiczne w preces godzin kanonicznych. Studium historyczno-liturgiczne* (Modlitwa Kościoła. Monografie 2), Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów, Kraków 2015.
- ZACHARA M., *Krótką historia Mszału Rzymskiego*, Warszawa 2014.
- ZACHARA M., *Znak i słowo w liturgii*, "Znak" 546 (2000) n. 11, s. 34-48.
- ZIELASKO R., *Teologia zgromadzenia liturgicznego*, w: *Wprowadzenie do liturgii*, red. F. Blachnicki - W. Schenk - R. Zielasko, Poznań 1967, s. 125-134.
- Źródło i szczyt. Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium dzisiaj*, (Modlitwa Kościoła 11), Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów, Kraków 2011.

Ponadto zbiór artykułów na temat Liturgii Godzin w: „Ateneum Kapłańskie” n. 445 (1983) i n. 446(1983); oraz w: „Liturgia Sacra” 1/1995 nr 3-4.